

COVID 19

CRIMINAL

JUSTICE

CAMPAIGN

POLAND

Czy koronawirus SARS-CoV-2 zaatakował system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych?

Raport HFPC o wpływie pandemii koronawirusa na funkcjonowanie systemu sprawiedliwości w sprawach karnych

Czy koronawirus SARS-CoV-2 zaatakował system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych?

Raport HFPC o wpływie pandemii koronawirusa na funkcjonowanie systemu sprawiedliwości w sprawach karnych

Autorzy:

Adam Klepczyński
dr Piotr Kładoczny
Piotr Kubaszewski
dr Katarzyna Wiśniewska

Projekt graficzny i skład:

Marta Lissowska

Wydawca:

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
ul. Wiejska 16
00-490 Warszawa

ISBN: 978-83-67027-02-1

Warszawa, listopad 2021

WSTĘP

Epidemia koronawirusa SARS-CoV-2 stanowiła i w dalszym ciągu stanowi bardzo poważne wyzwanie dla konkretnych osób, całych społeczeństw oraz władz publicznych. Jednym z tych wyzwań było właściwe ukształtowanie – stosownie do oceny zagrożenia epidemiologicznego – systemu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Całkowita odpowiedzialność za reakcję na powstałe zagrożenia w tym aspekcie spoczywa na organach władzy państwowej – przede wszystkim na władzy ustawodawczej, ale również wykonawczej i sądowniczej. Przeprowadzanie zmian prawa przez władzę ustawodawczą jest uzależnione od oceny rzeczywistości oraz wyznaczonych przez nią celów i strategii działania, a także wyobraźni dotyczącej wystąpienia skutków ubocznych. Jednakże to od organów władzy publicznej (np. Policja, służby sanitarne) oraz sędziów zależy rozumne, elastyczne i konsekwentne wcielanie w życie przyjętych rozwiązań prawnych.

Niniejszy raport ma na celu znalezienie odpowiedzi na pytanie, jak władze publiczne w Polsce dały sobie radę w przystosowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych do specyficznych okoliczności funkcjonowania społeczeństwa w czasie epidemii koronawirusa SARS-CoV-2. I czy wykonały swoje obowiązki w tym zakresie w poczuciu odpowiedzialności i lojalności wobec doświadczonych epidemią obywateli.

METODOLOGIA

Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych można analizować na różnych płaszczyznach. Kluczem do odpowiedzi na pytanie postawione w tytule niniejszego raportu – „czy koronawirus SARS-CoV-2 zaatakował system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych” będą analizy:

- stanu prawnego i wprowadzonych zmian legislacyjnych;
- dostępnych powszechnie danych statystycznych oraz informacji uzyskanych w trybie ustawy o dostępie do informacji publicznej;
- praktyki funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości;
- doktryny prawniczej.

Powyższe metody badawcze pozwolą nam przeanalizować funkcjonowanie systemu sprawiedliwości w sprawach karnych na różnych jego etapach: postępowania przygotowawczego, sądowego oraz wykonawczego. W prowadzonych przez nas rozważaniach będziemy starali się uwzględnić perspektywę stron postępowania karnego, jak również prawników występujących po różnych stronach sali sądowej.

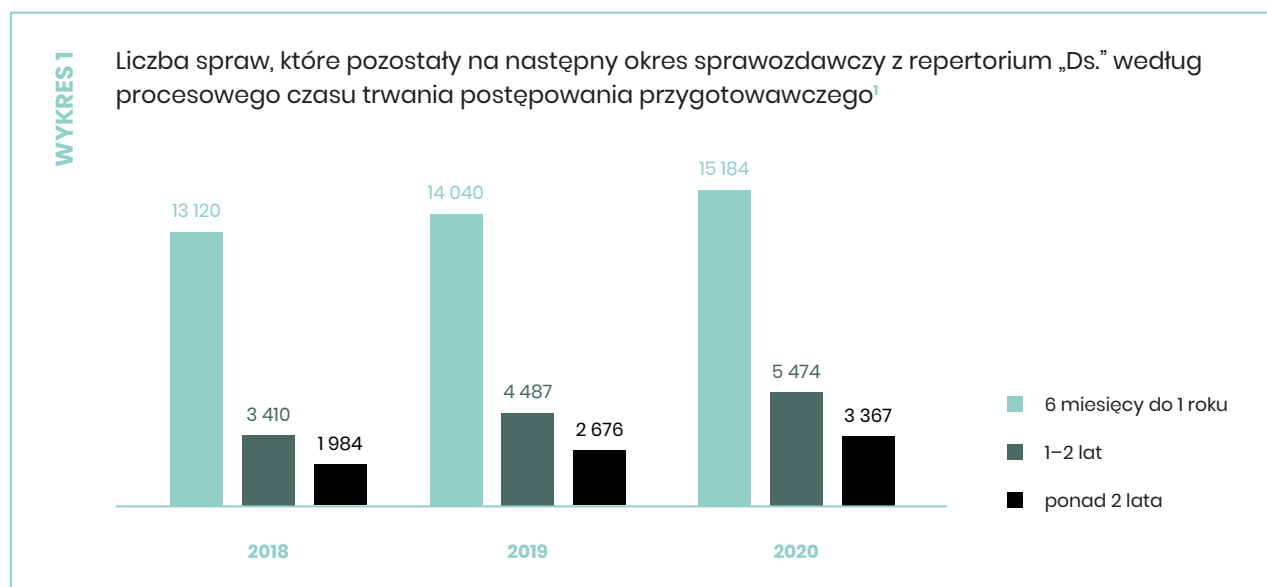
Prowadzone analizy będą zmierzały nie tylko do podsumowania wpływu pandemii na funkcjonowanie szeroko rozumianego systemu sprawiedliwości w sprawach karnych, ale także do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy z działań władz i prawników możemy wyciągnąć jakąś lekcję na przyszłość.

I. FUNKCJONOWANIE SYSTEMU SPRAWIEDLIWOŚCI W SPRAWACH KARNYCH W CZASIE PANDEMII KORONAWIRUSA SARS-COV-2

Jedną z cech charakterystycznych polskiego wymiaru sprawiedliwości jest od lat przewlekłość postępowań. Wpływa ona niewątpliwie na sposób postrzegania sądów nie tylko przez strony postępowań, ale też opinię publiczną. Determinuje zawodową codzienność sędziów, prokuratorów, prawników, ale przede wszystkim życie stron postępowań. Pandemia, która niewątpliwie zmieniła sposób działania wielu organów publicznych, nie pozostała bez wpływu również na sądową rzeczywistość i kalendarze z terminami rozpraw.

W 2019 roku do polskich sądów trafiło 2 266 985 spraw karnych, a w 2020 roku o ponad 200 tys. mniej, czyli 2 034 743. Już te początkowe dane pokazują, że pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 miała wpływ na ilość spraw karnych trafiających do sądownictwa powszechnego. Niniejszy rozdział pozwoli ocenić w szerszym ujęciu, jakie były skutki pandemii, w tym okresów lockdownów i obostrzeń w zakresie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i czy doprowadziły one do powstania dalszych zaległości w wydziałach karnych i wydłużenia się czasu trwania postępowań.

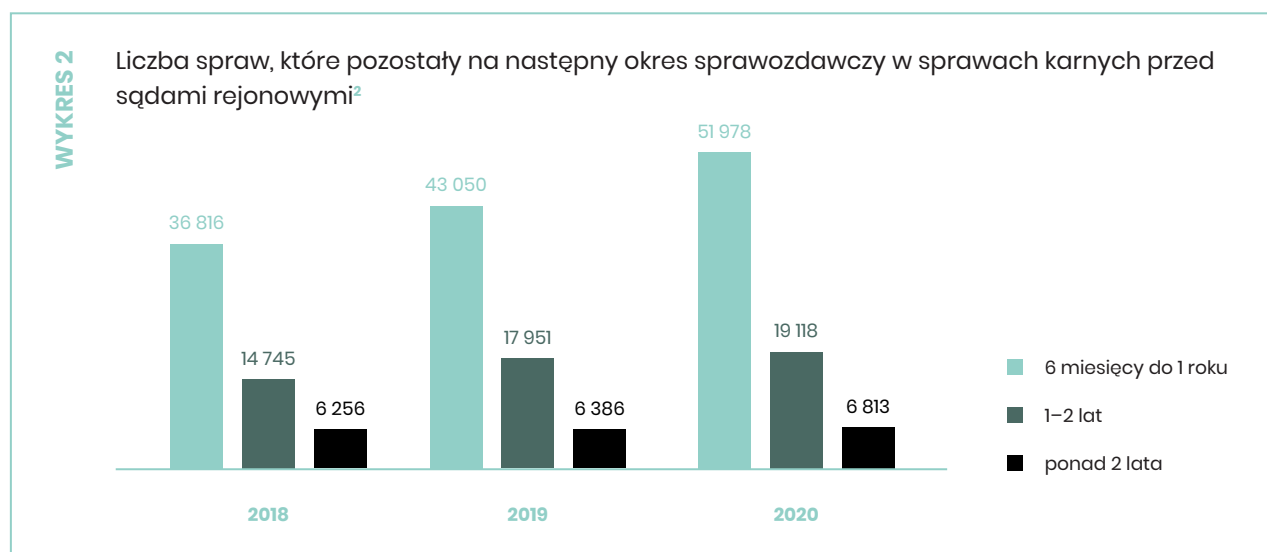
Postępowania przygotowawcze

¹ Wykres został opracowany na podstawie „Sprawozdań z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w sprawach karnych” za lata 2018–2020 opublikowanych przez Prokuraturę Krajową pod adresem: <https://pk.gov.pl/dzialalnosc/sprawozdania-i-statystyki/>

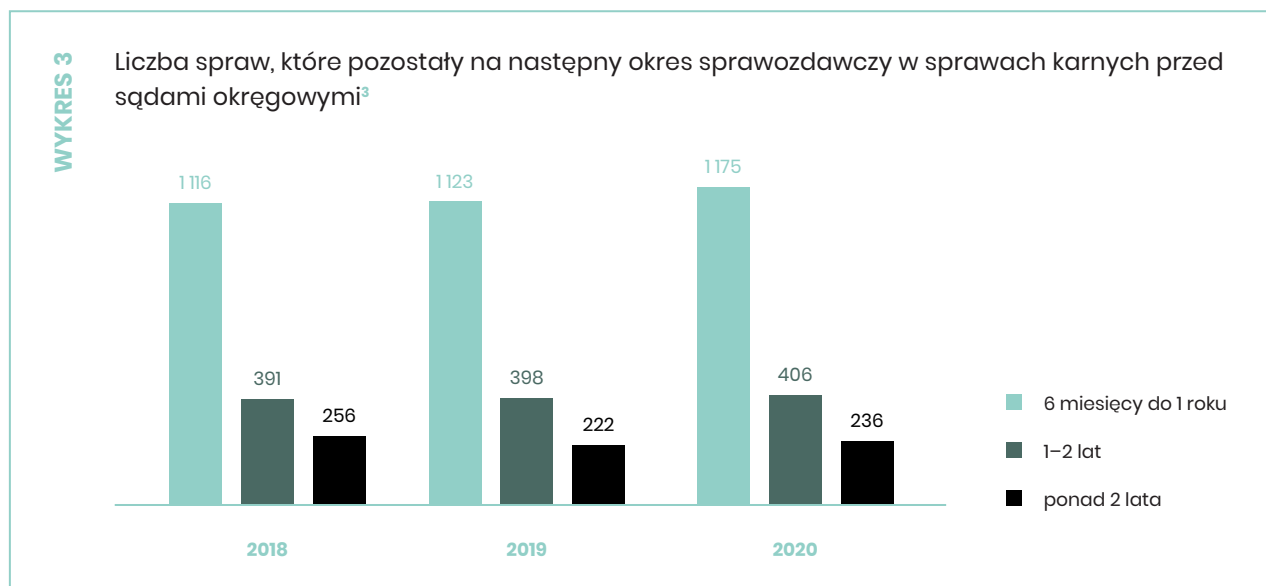
W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na postępowania przygotowawcze. Zauważyć należy, że znacznemu wydłużeniu uległa liczba spraw, w których postępowanie przygotowawcze trwało od 6 miesięcy do jednego roku – w 2018 roku takich spraw było 13 120, a w 2020 roku – 15 184. Oznacza to, że na przestrzeni ostatnich 3 lat liczba takich spraw wzrosła o prawie 2 tys. Nie inaczej sytuacja wygląda w wypadku postępowań trwających od 1 roku do 2 lat – w tej kategorii również zauważalny jest systematyczny wzrost od 2018 roku, kiedy to takich spraw było 3 410. Dla porównania w 2020 roku było ich już 5 474. Tym samym możemy odnotować wzrost o ponad 2 tys. w tej kategorii postępowań. Ponadto w latach 2018–2020 przybyło spraw, które trwają ponad 2 lata – w 2018 roku ich liczba wynosiła 1 984, a w 2020 – 3 367, co oznacza wzrost o prawie 1,4 tys. Oznacza to, że uległ wydłużeniu czas postępowań przygotowawczych, co niewątpliwie oddziaływało tak na podejrzanych, jak i pokrzywdzonych.

Postępowanie sądowe

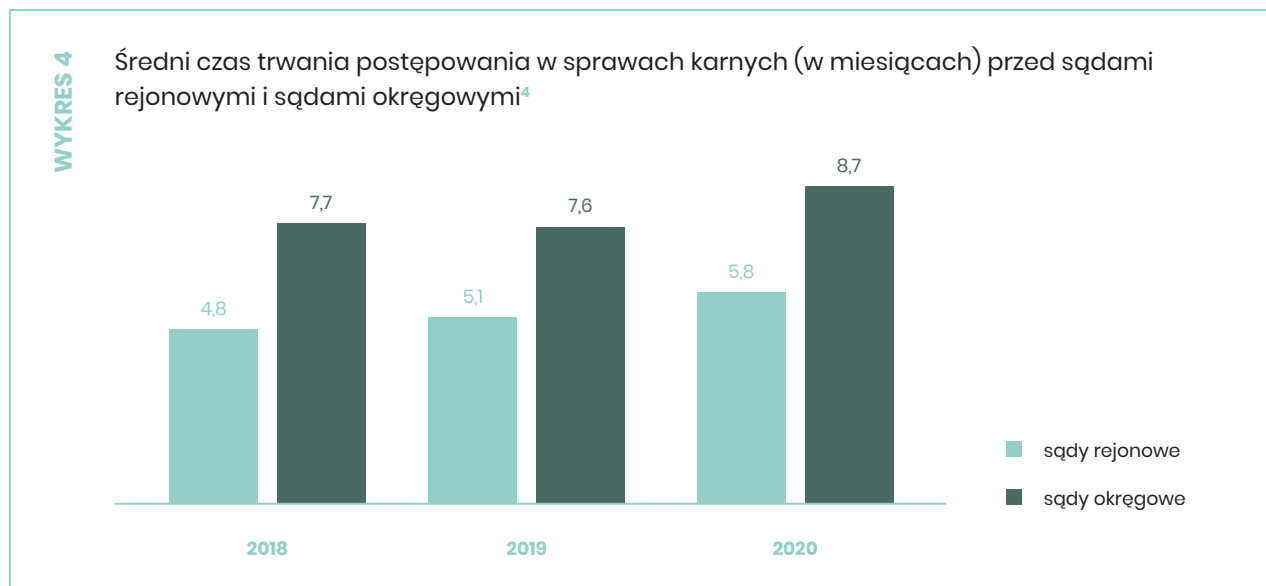

Podobnie ocenić można również sytuację na etapie sądowym. W przypadku sądów rejonowych od 2018 roku wzrasta liczba spraw karnych, które trwają od 6 miesięcy do 1 roku. W 2018 roku takich spraw było 36 816, a w 2020 – 51 978, co oznacza wzrost o ponad 15 tys. Od 2018 roku przybywa również spraw w sądach rejonowych, które trwają od 1 roku do dwóch lat z 17 951 w 2017 roku do 19 118 w 2020 roku. Ponadto od 2018 roku w sądach rejonowych ponownie przybywa spraw karnych, które trwają ponad 2 lata – z 6 266 do 6 813 w 2020 roku.

² Wykres został opracowany na podstawie danych statystycznych pt.: „Średni czas trwania (dotychczas sprawność) postępowań sądowych wybranych kategorii spraw i instancji (łącznie z czasem trwania mediacji)” opublikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, dostęp: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,52.html>

W sądach okręgowych od 2018 roku liczba spraw karnych trwających od 6 miesięcy do 1 roku utrzymuje się na zbliżonym poziomie nieznacznie się zwiększając. Jeśli chodzi o sprawy karne trwające od 1 roku do 2 lat, to od 2018 roku ich liczba się również nieznacznie zwiększa z 391 do 406 w 2020 roku. Tymczasem w sądach okręgowych liczba spraw karnych trwających ponad 2 lata od 2018 roku do 2019 zmniejszyła się z 256 do 222. Jednakże w 2020 roku przybyło spraw w ww. kategorii o 14, czyli do 236.

³ Wykres został opracowany na podstawie danych statystycznych pt.: „Średni czas trwania (dotychczas sprawność) postępowań sądowych wybranych kategorii spraw i instancji (łącznie z czasem trwania mediacji)” opublikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, dostęp: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,52.html>

⁴ Wykres został opracowany na podstawie danych statystycznych pt.: „Średni czas trwania (dotychczas sprawność) postępowań sądowych wybranych kategorii spraw i instancji (łącznie z czasem trwania mediacji)” opublikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, dostęp: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,52.html>

W sądach rejonowych od 2018 roku wydłuża się czas trwania postępowań w sprawach karnych z 4,8 miesiąca do 5,8 miesiąca, co oznacza wzrost o 1 miesiąc.

W sądach okręgowych w 2018 roku czas trwania postępowania wynosił 7,7 miesiąca, a w 2019 roku utrzymywał się na zbliżonym poziomie. Jednakże w 2020 roku średni czas wyniósł 8,7 miesiąca

Niewątpliwie należy mieć na uwadze, że pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 może mieć dalszy wpływ na czas trwania postępowań w sprawach karnych i ich wydłużenie, co może również wpływać na czas stosowania środków zapobiegawczych, w tym najdolegliwszego z nich, czyli tymczasowego aresztowania.

Warto jednakże odnotować, że pomimo lockdown'u – w szczególności pierwszego, który miał miejsce od połowy marca do czerwca 2020 roku, sądy funkcjonowały w ograniczonym zakresie i rozpatrywały sprawy w tzw. trybie pilnym. Lista spraw pilnych została zawarta w ustawie z dnia 2 marca 2020 roku o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych⁵. W przypadku spraw karnych dotyczy ona m.in. stosowania i przedłużania tymczasowego aresztowania czy europejskiego nakazu aresztowania.

Postępowania zdalne w trakcie trwania pandemii koronawirusa SARS-CoV-2

Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 unaoczniała bolączki polskiego wymiaru sprawiedliwości, w tym jedną z głównych, czyli brak cyfryzacji sądów powszechnych. Jednym z pierwszych rozwiązań, które może zmniejszyć przewlekłość postępowań sądowych w okresie restrykcji związanych z epidemią jest wprowadzenie zdalnych rozpraw/posiedzeń. Polski wymiar sprawiedliwości na początku pandemii SARS-CoV-2 nie był w pełni gotowy na taką zmianę formy działania. Jednakże w przypadku spraw karnych to rozwiązanie i tak powinno być stosowane wyjątkowo. Rozprawy zdalne nie zapewniają bowiem pełnych gwarancji procesowych dla podejrzanych/oskarżonych oraz ograniczają zasadę bezpośredniości w zapoznawaniu się z materiałem dowodowym, w szczególności osobowym, przez sąd.

⁵ Tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1842 ze zm., dalej: Ustawa o szczególnych rozwiązaniach COVID-19.

Kalendarium zmian prawnych

Do marca 2020

W pierwszej kolejności wskazać należy, że przed pandemią zgodnie z Kodeksem postępowania karnego⁶ istniała możliwość przeprowadzania rozpraw zdalnych w postępowaniu przyspieszonym określonym w Rozdziale 54a. Ponadto przy pomocy urządzeń technicznych umożliwiającym przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku można było przesłuchać świadka (art. 177 § 1a k.p.k.), biegłego (art. 197 § 3 k.p.k.) oraz tłumacza (art. 204 § 3 k.p.k.).

Marzec 2020

Z dniem 31 marca 2020 roku wszedł w życie art. 14f Ustawy o szczególnych rozwiązaniach COVID-19 i zgodnie z jego ust. 1: *„W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19, w wypadku gdy w posiedzeniu sądu penitencjarnego bierze udział skazany pozbawiony wolności, posiedzenie to może się odbyć przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiającym przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku. W miejscu przebywania skazanego w czynności tej bierze udział przedstawiciel administracji zakładu karnego lub aresztu śledczego.”*. Przepis ten obowiązuje do dnia dzisiejszego i, jak wynika z danych uzyskanych przez HFPC, sądy penitencjarne bardzo chętnie korzystają z powyższego rozwiązania. Przykładowo od 31 marca 2020 roku do 31 grudnia 2020 roku w Sądzie Okręgowym w Świdnicy rozpoznano w ten sposób 1 075 spraw, Sądzie Okręgowym w Bydgoszczy – 1 995 spraw, a w Sądzie Okręgowym w Gorzowie Wielkopolskim – 968 spraw⁷.

Czerwiec 2020

Dopiero z dniem 24 czerwca 2020 roku weszły w życie zmiany w Kodeksie postępowania karnego, które umożliwiły przeprowadzanie rozpraw i posiedzeń w sprawie zastosowania bądź przedłużenia tymczasowego aresztowania w trybie zdalnym. Opisana zmiana została wprowadzona ustawą z dnia 19 czerwca 2020 roku o dopłatach do oprocentowania kredytów

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego, tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r. poz. 534 ze zm., dalej: k.p.k., Kodeks postępowania karnego

⁷ Powyższe dane znajdują się w raporcie: *„Nowe technologie – nowa sprawiedliwość – nowe pytania. Wdrażanie nowych technologii w wymiarze sprawiedliwości”* pod red. P. Kładoczny, K. Wiśniewska, Warszawa 2021, s. 177, dostęp: <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/07/Raport-Nowe-Technologie-Nowa-Sprawiedliwosc-Nowe-Wyzwania-Wdrażanie-nowych-technologii-w-wymiarze-sprawiedliwosci.pdf>, dalej: Raport: *„Nowe technologie – nowa sprawiedliwość...”*.

bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19⁸. Należy wskazać, że wprowadzone zmiany nie mają charakteru tymczasowego, jak wspomniany powyżej art. 14f Ustawy o szczególnych rozwiązaniach COVID-19, lecz zostały wprowadzone na stałe do Kodeksu postępowania karnego.

Jedną z wprowadzonych zmian dotyczyła art. 250 k.p.k., umożliwiając przeprowadzenie zdalnego posiedzenia w sprawie zastosowania bądź przedłużenia tymczasowego aresztowania. Zgodnie z tym przepisem sąd decyduje o odstąpieniu od przymusowego doprowadzenia podejrzanego do sądu i przeprowadzeniu posiedzenia w trybie zdalnym, jeśli zostanie zapewniony udział podejrzanego w posiedzeniu, w szczególności złożenie przez niego wyjaśnień w trybie zdalnym (§ 3b). W takiej sytuacji w posiedzeniu w miejscu przebywania podejrzanego bierze udział referendarz sądowy lub asystent sędziego zatrudniony w sądzie, w którego okręgu przebywa podejrzany lub funkcjonariuszy Służby Więziennej, jeżeli podejrzany przebywa w jednostce penitencjarnej (§ 3c). Co istotne, obrońca bierze udział w miejscu przebywania podejrzanego, chyba że obrońca stawi się w sądzie lub sąd zobowiąże obrońcę do udziału w posiedzeniu w budynku sądu z uwagi na konieczność uchylenia ryzyka nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego (§ 3d). Ponadto, jeżeli obrońca bierze udział w posiedzeniu przebywając w innym miejscu niż podejrzany, sąd na wniosek podejrzanego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony i zezwolić na telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że uwzględnienie wniosku może zakłócić prawidłowy przebieg posiedzenia lub stwarza ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego (§ 3e).

Należy jednakże wskazać, że, jak wynika z badań przeprowadzonych w ramach raportu „*Nowe technologie – nowa sprawiedliwość...*”, do grudnia 2020 roku żaden sąd apelacyjny ani sąd okręgowy w Polsce nie zastosował bądź przedłużył tymczasowego aresztowania przy użyciu nowych przepisów. Ponadto z danych uzyskanych przez HFPC wynika, że w październiku 2020 roku w Sądzie Rejonowym dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie odbyło się jedno posiedzenie w sprawie przedłużenia tymczasowego

aresztowania w trybie zdalnym⁹, a w Sądzie Rejonowym w Bielsku Podlaskim w grudniu 2020 roku odbyło się jedno posiedzenie w sprawie zastosowania tymczasowego aresztowania oraz w styczniu 2021 roku odbyło się jedno posiedzenie w sprawie przedłużenia tymczasowego aresztowania¹⁰. Co ciekawe w Sądzie Rejonowym dla m.st. Warszawy w Warszawie odbyło się jedno posiedzenie online w sprawie zastosowania bądź przedłużenia tymczasowego aresztowania w maju 2020 roku¹¹, czyli jeszcze przed wprowadzeniem przepisów umożliwiających odbycie posiedzenia w trybie zdalnym.

Kolejna zmiana, która została wprowadzona Ustawą o dopłatach do oprocentowania kredytów dotyczyła zmiany art. 374 k.p.k. i przeprowadzania rozpraw w sprawach karnych w trybie zdalnym. Powyższa zmiana również weszła w życie dnia 24 czerwca 2020 roku. Zgodnie z nią sąd może zwolnić z obowiązku stawiennictwa na rozprawie oskarżonego, oskarżyciela posiłkowego albo oskarżyciela prywatnego, którzy są pozbawieni wolności, jeżeli zostanie zapewniony udział tych stron w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiających udział na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (§ 4). W takim przypadku w rozprawie w miejscu przebywania ww. stron udział w rozprawie bierze referendarz sądowy lub asystent sędziego, zatrudniony w sądzie, w którego okręgu strona przebywa (§ 5). obrońca bierze udział w rozprawie w miejscu przebywania oskarżonego, chyba, że stawi się w tym celu w sądzie (§ 6), a w sytuacji gdy obrońca bierze udział w rozprawie przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd na wniosek oskarżonego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony, w celu kontynuacji rozprawy w tym samym dniu, aby umożliwić telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że złożenie wniosku w sposób oczywisty nie służy realizacji prawa do obrony, a w szczególności zmierza do zakłócenia lub nieuzasadnionego przedłużenia rozprawy (§ 7). Ponadto, jeżeli rozprawa będzie przeprowadzana w trybie zdalnym, tłumacz bierze udział w rozprawie w miejscu przebywania oskarżonego, chyba że sąd zarządzi inaczej (§ 8). Co jednak istotne, również prokurator może wziąć udział w rozprawie poza budynkiem sądu na swój wniosek, a sąd musi na to wyrazić zgodę (§ 3).

⁹ Pismo Wiceprezesa Sądu Rejonowego dla Warszawy Pragi-Północ w Warszawie z dnia 18 lutego 2021 roku, pismo znak: Adm-0143-133/20. Dane do dnia 31 grudnia 2020 roku.

¹⁰ Pismo Wiceprezesa Sądu Rejonowego w Bielsku Podlaskim z dnia 11 czerwca 2021 roku, pismo znak: A-057-27/21. Dane do dnia 1 kwietnia 2021 roku.

¹¹ Pismo Prezesa Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie z dnia 20 stycznia 2021 roku, pismo znak: Adm. 0143-3480/20. Dane do dnia 31 grudnia 2020 roku.

Praktyka sądowa w zakresie rozpraw zdalnych

Pomimo działań ustawodawcy, przeprowadzanie rozpraw w trybie zdalnym na podstawie art. 374 k.p.k. nie jest zbyt popularnym rozwiązaniem stosowanym przez sądy powszechne, co potwierdzają badania przeprowadzone w ramach raportu HFPC i Clifford Chance „*Nowe technologie – nowa sprawiedliwość...*”. Z zebranych danych wynika, że od czerwca do grudnia 2020 roku tylko w 5 na 11 sądów apelacyjnych były przeprowadzane rozprawy w sprawach karnych w trybie zdalnym. Przykładowo w Sądzie Apelacyjnym w Warszawie jedną przeprowadzono w lipcu 2020 roku¹² oraz jedną w grudniu 2020 roku w Sądzie Apelacyjnym w Krakowie¹³. Oprócz tego tylko w 21 na 45 sprawdzonych sądów okręgowych odbywały się rozprawy w sprawach karnych w trybie zdalnym – w Sądzie Okręgowym w Łodzi odbyło się 5 rozpraw do grudnia 2020 roku¹⁴, w Sądzie Okręgowym w Siedlcach 3 rozprawy do grudnia 2020 roku¹⁵, a w Sądzie Okręgowym w Gliwicach 14 rozpraw do grudnia 2020 roku¹⁶.

Powyższe dane w jednoznaczny sposób obrazują, że przeprowadzanie rozpraw w sprawach karnych, jak i posiedzeń w sprawie zastosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania w trybie zdalnym, nie najlepiej przyjęło się w systemie polskiego sądownictwa powszechnego. Jak wskazała Sędzia Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie Barbara Piwnik w artykule dla Rzeczpospolitej: „*Szanuję drugiego człowieka. Oskarżony, biegły czy świadek, którzy w konkretnej sprawie są źródłem dowodowym, muszą mieć pewność, że sąd ich bezpośrednio wysłucha. Z drugiej strony sąd musi mieć możliwość obserwacji ich zachowań, przyjrzenia się postawie podsądnego, jego reakcji na zeznania świadków itp.*”. Jednocześnie inny sędzia, który wypowiedział się w ww. artykule podkreślił, że: „*(...) obserwując np. oskarżonego na ekranie – nie mamy pewności, czy nikt stojący za nim czy obok niego mu nie podpowiada, nie pisze odpowiedzi itd.*”¹⁷. Powyższe wypowiedzi jednoznacznie wskazują obawy sędziów przed rozprawami zdalnymi

¹² Dane przekazane przez Sąd Apelacyjny w Warszawie w wiadomości e-mail dnia 23 grudnia 2020 roku. Dane do dnia 23 grudnia 2020 roku.

¹³ Pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 18 grudnia 2020 roku, pismo znak: Adm.-0143-248/20. Dane do dnia 18 grudnia 2020 roku.

¹⁴ Pismo Prezesa Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 17 grudnia 2020 roku, pismo znak: A.XX-0263-375/20. Dane do dnia 17 grudnia 2020 roku.

¹⁵ Pismo Prezesa Sądu Okręgowego w Siedlcach z dnia 18 grudnia 2020 roku, pismo znak: A-0151-126/20. Dane do dnia 18 grudnia 2020 roku.

¹⁶ Pismo Prezesa Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 18 grudnia 2020 roku, pismo znak: Adm.-058-228/20. Dane do dnia 18 grudnia 2020 roku.

¹⁷ A. Łukaszewicz, *Przeciwnicy zdalnych procesów karnych: sąd musi obserwować zachowanie oskarżonego*, Rzeczpospolita, 8 czerwca 2021 roku, dostęp: <https://www.rp.pl/prawo-karne/art9461l-przeciwnicy-zdalnych-procesow-karnych-sad-musi-obszrowac-zachowanie-oskarzonego>

w sprawach karnych, jak również chęć zachowania zasady bezpośredniości, która niewątpliwie pozwala na pełnię oceny zachowania osób biorących udział w postępowaniu przez sędziów. Jednocześnie Wicedziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie adw. Katarzyna Gajowniczek-Pruszyńska wskazywała, że: *„Są poważne obawy, czy proces karny prowadzony w formie online spełni oczekiwania sprawiedliwego wyroku i zrealizowania tych wszystkich niezbędnych postulatów jakim jest chociażby prawo do obrony. Brak zaufania także obrońców, w przypadku sprawy online wynika z obawy nadużyć jakie ustawodawca może – mówiąc w cudzysłowie ‘zagwarantować’ nam w prawie karnym. Taki przykładem jest choćby budzące duże kontrowersje posiedzenie aresztowe online.”¹⁸.*

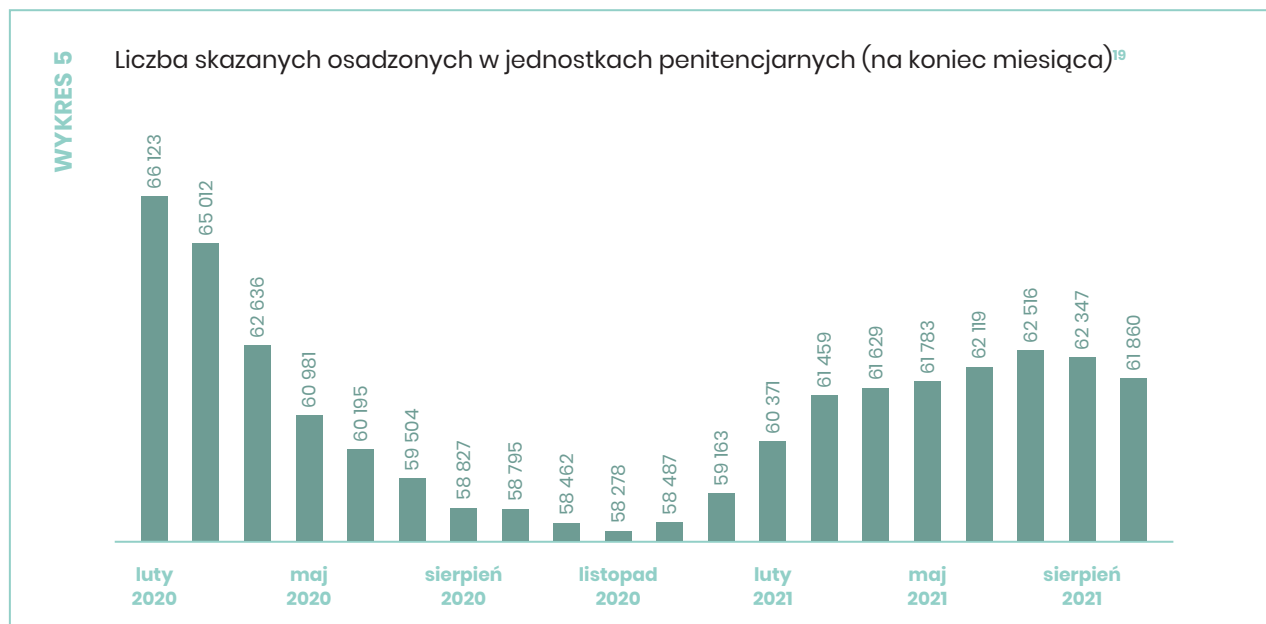
Na marginesie w ramach niniejszego rozdziału należy zwrócić uwagę na art. 83 ust. 1 Ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów, ponieważ wskazuje on, że: *„W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii przewodniczący może zarządzić, że strony, obrońcy lub pełnomocnicy biorą udział w rozprawie przy użyciu urządzeń technicznych, umożliwiającym przeprowadzenie rozprawy na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, przebywając w pomieszczeniu lub w pomieszczeniach sądu przystosowanych do przeprowadzenia rozprawy przy użyciu tych urządzeń.”*. Oznacza to, że sąd może przeprowadzić rozprawę zdalną, rozmieszczając strony w różnych pomieszczeniach sądu.

II. ZMIANY W FUNKCJONOWANIU JEDNOSTEK PENITENCJARNYCH W OBLICZU EPIDEMII KORONAWIRUSA SARS-COV-2

Epidemia koronawirusa SARS-CoV-2 miała niewątpliwie wpływ na funkcjonowanie jednostek penitencjarnych. W zakładach karnych/aresztach śledczych zawieszano widzenia z osobami najbliższymi, osadzeni nie mogli wykonywać pracy w systemie zewnętrznym. Dlatego też w poniższym rozdziale zostanie zaprezentowana sytuacja w polskich jednostkach penitencjarnych oraz to, jakie działania podjęła Służba Więzienna, aby ograniczyć rozprzestrzenianie się koronawirusa SARS-CoV-2. Na wstępie należy jednocześnie zwrócić uwagę, że w Polsce funkcjonują łącznie 172 zakłady karne, areszty śledcze i oddziały zewnętrzne. W przeddzień pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 przebywało w nich blisko 75 000 osób pozbawionych wolności, a zaludnienie jednostek przekraczało 91%.

¹⁸ J. Ojczyk, P. Rojek-Socha, *Sądy potrzebują nowych technologii, ale priorytetem prawa stron*, 20 października 2020 roku, Prawo.pl, dostęp: <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/informatyzacja-sadow-debata-helsinskiej-fundacji-praw-czlowieka,503926.html>

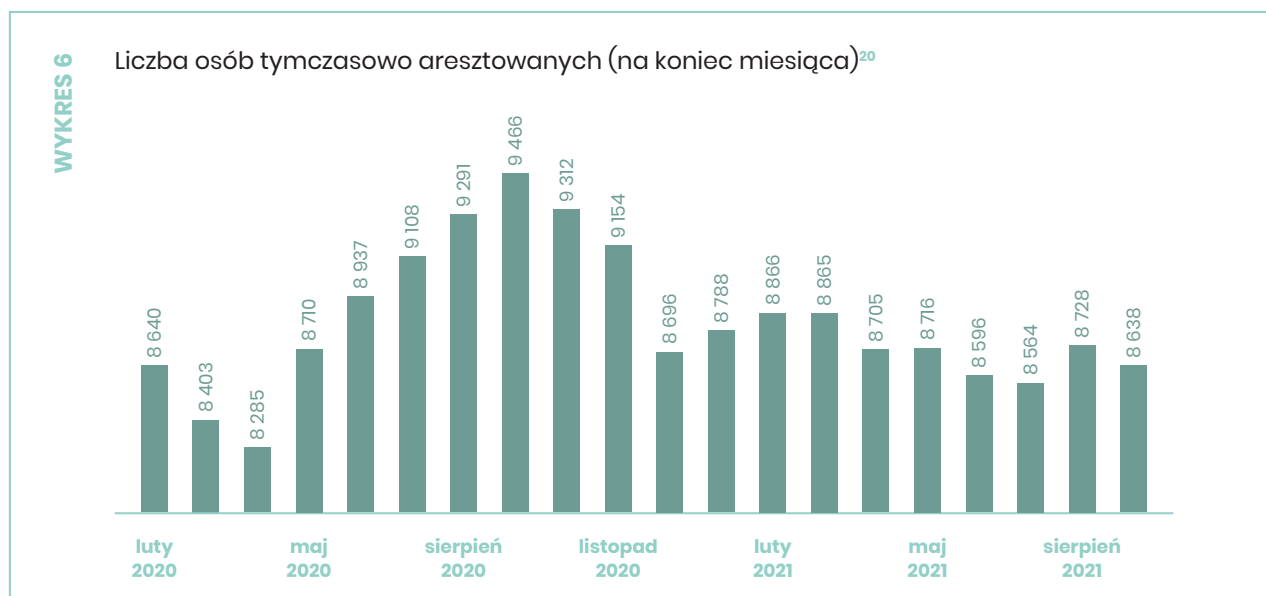
Liczba osób pozbawionych wolności w polskich jednostkach penitencjarnych

W Polsce przez praktycznie pierwszy rok epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 zauważalny był spadek liczby osób skazanych w jednostkach penitencjarnych – w lutym 2020 roku, miesiąc przed ogłoszeniem w Polsce stanu epidemii, ich liczba wynosiła 66 123 osoby i malała sukcesywnie aż do listopada 2020 roku, kiedy to wyniosła 58 278. Oznacza to spadek o prawie 8 tys. osób. Jednakże od grudnia 2020 roku liczba skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych systematycznie wzrasta i w lipcu wyniosła już 62 516 osób, co daje wzrost o ponad 4 tys. osadzonych w ciągu ostatnich 8 miesięcy. Warto również zwrócić uwagę, że największe wzrosty – o 1 tys. osób miały miejsce pomiędzy styczniem a lutym 2021 roku oraz lutym a marcem 2021 roku, kiedy to swój początek miała trzecia fala koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce.

¹⁹ Wykres został opracowany na podstawie danych statystycznych opublikowanych przez Służbę Więzienną pod adresem: <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka>

Liczba osób tymczasowo aresztowanych

Zmiany w zakresie liczebności osób tymczasowo aresztowanych prezentowały się w odmienny sposób niż w odniesieniu do osób skazanych. Od kwietnia do września 2020 roku liczba osób tymczasowo aresztowanych wzrastała i osiągnęła poziom 9 466 osób. Następnie pomiędzy październikiem 2020 a grudniem 2020 roku nastąpił znaczny spadek liczby osób, względem których stosowano najsurowszy środek zapobiegawczy (o prawie 800 osób). Od grudnia 2020 roku nie sposób wykazać jednolitej tendencji w zakresie liczby osób tymczasowo aresztowanych. Wciąż jednak ponad 8 500 osób przebywa w aresztach śledczych.

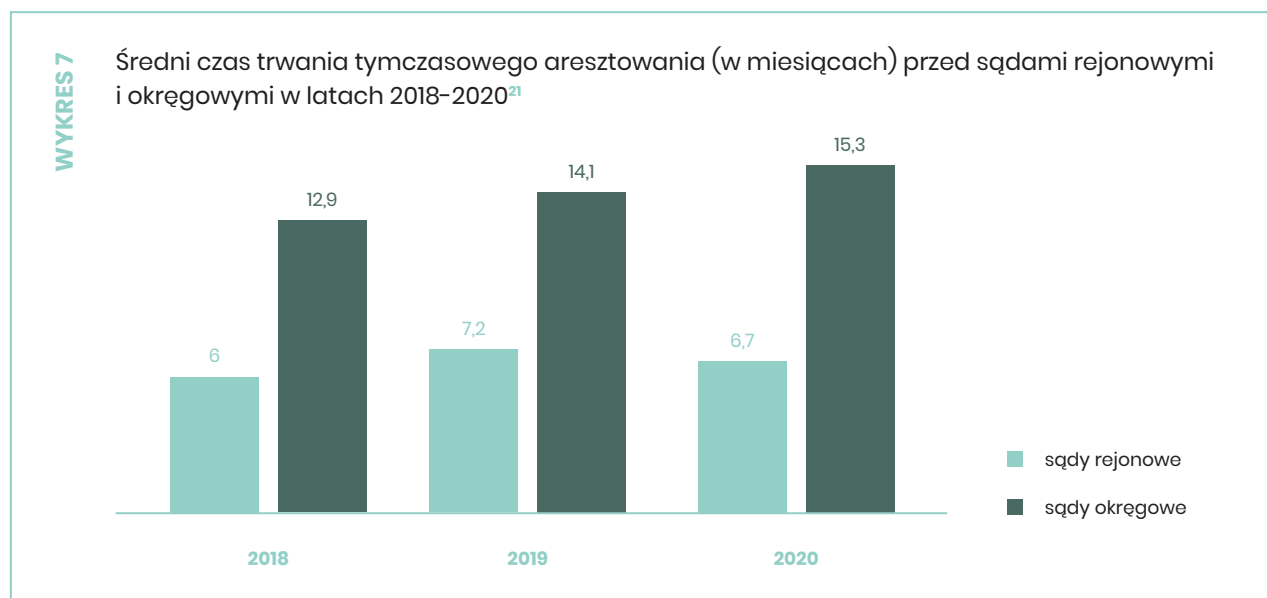
Czas tymczasowego aresztowania

Warto jednocześnie odnieść się do średniego czasu trwania tymczasowego aresztowania w Polsce przed sądami rejonowymi i sądami okręgowymi w latach 2018–2020. Zgodnie z poniżej wskazanymi danymi, nie sposób zidentyfikować jednolitej tendencji w zakresie średniego czasu trwania tymczasowego aresztowania w postępowaniach sądowych prowadzonych w pierwszej instancji przed sądami rejonowymi. W 2018 roku wynosił on 6 miesięcy, w 2019 roku 7,2 miesiąca, a w 2020 roku 6,7 miesiąca.

Tymczasem, jeśli chodzi o średni czas trwania tymczasowego aresztowania w postępowaniach przed sądami okręgowymi w 2018 roku wynosił on 12,9

²⁰ Wykres został opracowany na podstawie danych statystycznych opublikowanych przez Służbę Więzienną pod adresem: <https://www.sw.gov.pl/dzial/statystyka>

miesiąca, a w 2020 roku – 15,3 miesiąca, co oznacza, że nastąpił wzrost o prawie 2,5 miesiąca. Warto w tym miejscu wskazać, że to właśnie przed sądami okręgowymi prowadzone są najtrudniejsze i najbardziej skomplikowane sprawy karne, a wzrost średniego czasu trwania tymczasowego aresztowania niewątpliwie może być spowodowany wydłużeniem czasu trwania spraw karnych przed ww. sądami, co zapewne jest konsekwencją panującej epidemii koronawirusa SARS-CoV-2.

Tymczasowe aresztowanie a koronawirus SARS-CoV-2 – przykłady spraw monitorowanych przez HFPC

P.P. został zatrzymany w listopadzie 2017 roku i od tego czasu pozostaje tymczasowo aresztowany. Akt oskarżenia w jego sprawie sporządzony został w marcu 2020 roku – niedługo po wprowadzeniu ograniczeń związanych z epidemią koronawirusa SARS-CoV-2. Ze względu na ograniczenie pracy sądów przy pierwszej fali epidemii, pierwszy termin rozprawy wyznaczony został dopiero trzy miesiące później, przez kolejne cztery miesiące rozprawy odbywały się stosunkowo

²¹ Wykres został opracowany na podstawie danych statystycznych pt.: „Środki zapobiegawcze orzeczone przez sądy rejonowe i okręgowe w latach 2005–2020” opublikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, dostęp: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,53.html>

regularnie – do momentu, gdy jeden z członków składu orzekającego, SSO Igor Tuleya, został zawieszony w czynnościach służbowych przez Izbę Dyscyplinarną. Postępowanie sądowe musiało toczyć się od początku, a pierwszy termin wyznaczony został dopiero po kolejnych trzech miesiącach. Tymczasem stosowanie tymczasowego aresztowania jest konsekwentnie przedłużane, a jako uzasadnienie przywoływana jest grożąca oskarżonemu surowa kara.

Jesienią 2020 roku R.P. zachorował na COVID-19. Ze względu na ciężki przebieg choroby i liczne poważne choroby współistniejące (w szczególności wcześniejszy zawał mózgu), jego stan wymagał hospitalizacji i wentylacji wspomagananej. Osłabiony i z powikłaniami po przebytej chorobie mężczyzna został zatrzymany w styczniu 2021 roku, a sąd postanowił o jego tymczasowym aresztowaniu. Najbardziej dolegliwy środek zapobiegawczy był stosowany wobec niego pomimo faktu, iż obrońcy wielokrotnie sygnalizowali, że stan zdrowia podejrzanego jest zbyt poważny. Co więcej, podejrzanym posługiwał się wyłącznie językiem włoskim, w związku z czym efektywne zapewnienie pomocy medycznej wobec niego było niemożliwe – tym bardziej, że prokurator odmawiał dopuszczenia do niego znajdującego język radcy prawnego.

T.M. został zatrzymany na początku września 2019 roku i od tego czasu pozostawał tymczasowo aresztowany. Najbardziej dolegliwy środek zapobiegawczy był wobec niego stosowany choć przyznał się do zarzucanych mu czynów i złożył obszernie wyjaśnienia. W wyniku pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 znacząco pogorszyła się jego sytuacja rodzinna – jego żona miała ograniczone możliwości pracy, a ze względu na zamknięcie szkół, przedszkoli i żłobków spadł na nią całkowity ciężar opieki nad czwórką dzieci. Gdy jednak ta okoliczność podnoszona była przez obrońcę, prokurator wskazała, że żona może ubiegać się o zasiłek, a dzięki „zmniejszeniu aktywności zawodowej” może ona poświęcić dzieciom więcej czasu – w związku z czym pomoc podejrzanego nie jest potrzebna.

Wobec P.K. toczą się jednocześnie trzy postępowania karne dotyczące powiązanych ze sobą podobnych przestępstw – we wszystkich

był tymczasowo aresztowany, w pierwszym postępowaniu łącznie dwa lata, w drugim ponad rok. W lutym 2021 roku uzyskał pozytywny wynik testu na SARS-CoV-2, co z uwagi na poważne choroby współistniejące (w tym przede wszystkim kardiologiczne) stanowiło szczególne zagrożenie dla jego życia i zdrowia. Prokurator przedstawił opinię lekarską, z której wynikało, że zdrowie i życie podejrzanego nie było zagrożone, sąd uznał ją za nieprzedstawiającą żadnej wartości dowodowej, jako że została sporządzona przez lekarza bez specjalizacji kardiologicznej. Stwierdziwszy, że dotychczas zapewniona opieka lekarska była nieadekwatna i niewystarczająca, a realnego zagrożenia utrudniania postępowania nie ma, sąd zdecydował o uchyleniu aresztu. P.K. nie został jednak zwolniony – najbardziej dolegliwy środek zapobiegawczy jest wobec niego w dalszym ciągu stosowany w dwóch równolegle toczących się postępowaniach.

Środki wprowadzone w jednostkach penitencjarnych w związku z epidemią koronawirusa SARS-CoV-2

W polskich jednostkach penitencjarnych od lutego 2020 roku do lipca 2021 roku przebywało średnio 66 076 osób (łącznie skazanych i tymczasowo aresztowanych). W tym czasie wśród osadzonych wykonano 6 687 testów na wykrycie koronawirusa SARS-CoV-2²². Służba Więzienna w ww. okresie skierowała na kwartaninę 7 141 osadzonych²³. Jednocześnie wynik pozytywny w zakresie stwierdzenia zakażenia koronawirusem SARS-CoV-2 wykryto wśród 1 853 osadzonych, a z powodu choroby COVID-19 zmarło w podanym okresie 7 osadzonych²⁴.

W Służbie Więziennej w 2020 roku zatrudnionych było 28 597 funkcjonariuszy i pracowników cywilnych²⁵. Z pisma Centralnego Zarządu Służby Więziennej z dnia 12 lipca 2021 roku skierowanego do HFPC w ramach odpowiedzi na wniosek o udostępnienie informacji publicznej wynika, że Służba Więzienna nie zbiera danych

²² Powyższe dane zostały opracowane na podstawie pisma Centralnego Zarządu Służby Więziennej z dnia 12 lipca 2021 roku, pismo znak: BDG.0143.163.2021.BA.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Roczna informacja statystyczna za rok 2020*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Centralny Zarząd Służby Więziennej, pismo znak: BIS.0332.17.2020.AP, s. 40, dostęp: <https://sw.gov.pl/assets/75/75/32/23899642353949621fad5eb978ce3f2713c4aeba.pdf>

w zakresie przeprowadzonych testów na obecność koronawirusa SARS-CoV-2 wśród funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej. Jednakże z wcześniejszych uzyskanych przez HFPC danych od Centralnego Zarządu Służby Więziennej wynika, że od 1 marca do 3 grudnia 2020 r. wśród ww. grupy wykonano 6 881 testów na obecność koronawirusa SARS-CoV-2, a 3 199 z nich dało wynik pozytywny²⁶. W okresie od marca 2020 roku do lipca 2021 roku 10 513 funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej przebywało na kwarantannie²⁷. Ponadto w ww. okresie 6 180 funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej było zakażonych koronawirusem SARS-CoV-2, a z powodu COVID-19 zmarło 3 funkcjonariuszy²⁸.

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na sytuację, która miała miejsce w lutym 2021 roku w Zakładzie Karnym w Garbalinie, gdzie miało dość do wybuchu największego od początku pandemii ogniska koronawirusa SARS-CoV-2 w polskiej jednostce penitencjarnej. Tylko w ciągu kilku dni zakażonych miało zostać 82 osadzonych. Zachorować miały wszystkie osoby pracujące w hali produkcyjnej, a także część więźniów, która nie zaliczała się do tej grupy. Do opisywanej sytuacji miało rzekomo dojść z powodu łamania przez kierownictwo zakładu karnego wewnętrznych procedur dotyczących izolacji chorych²⁹.

W powyższej sprawie HFPC skierowała pismo do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi, który w odpowiedzi wskazał, że w dniu 29.03.2021 r. w Zakładzie Karnym w Garbalinie przebywało 743 osadzonych, z czego dwóch znajdowało się w izolacji w warunkach ambulatoryjnych z powodu zakażenia COVID-19 (dodatkowo, w warunkach domowych w izolacji przebywało dwóch funkcjonariuszy Służby Więziennej). Pomiędzy 1 stycznia, a 1 marca br., w tamtejszej jednostce penitencjarnej przeprowadzono 158 testów na zakażenie koronawirusem SARS-CoV-2 wśród osadzonych oraz kolejne

²⁶ Powyższe dane zostały opracowane na podstawie pisma Centralnego Zarządu Służby Więziennej z dnia 8 grudnia 2020 r., pismo znak: BDG.0143.303.2020.KS.

²⁷ Powyższe dane zostały opracowane na podstawie pisma Centralnego Zarządu Służby Więziennej z dnia 12 lipca 2021 roku, pismo znak: BDG.0143.163.2021.BA.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Opracowane na podstawie pisma HFPC do Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi z dnia 5 marca 2021 roku, pismo znak: 217/2021/CJC/KJ, dostęp: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/04/2392_001.pdf

36 wśród funkcjonariuszy SW. W sumie, we wskazanym okresie, z powodu zakażenia koronawirusem SARS-CoV-2, objętych izolacją było 98 osadzonych oraz 11 funkcjonariuszy. Dyrektor poinformował również, iż w związku z zaistniałą sytuacją, dwa oddziały mieszkalne w Zakładzie Karnym w Garbalinie zostały przekształcone w izolatoria, a na innych oddziałach wyznaczono specjalne cele, w których skazani odbywają kwarantannę oraz izolację prewencyjną (wyznaczaną na podstawie kontaktów z osobami zakażonymi). W postępowaniu wyjaśniającym stwierdzono, iż najprawdopodobniej źródłem zakażenia było nieprawidłowe stosowanie się do reżimu sanitarnego podczas prac skazanych w hali produkcyjnej. Dyrektor Zakładu Karnego w Garbalinie – płk Grzegorz Tomaszewski – zwrócił się w związku z powyższym do kontrahenta z pismem wskazującym na konieczność zachowania odpowiedniego reżimu sanitarnego w hali produkcyjnej oraz prowadzenie w tym zakresie właściwego nadzoru. Problematyka ta była również przedmiotem późniejszego spotkania pomiędzy kontrahentem, a płk Tomaszewskim. Dodatkowo, Dyrektor Okręgowy Służby Więziennej w Łodzi wskazał, iż w zakresie przestrzegania zasad reżimu sanitarnego prowadzony jest monitoring osadzonych pracujących w hali, pracowników kontrahenta oraz funkcjonariuszy Służby Więziennej. Niestosowanie się do odpowiednich procedur ma spotykać się z reakcją przełożonych (np. w formie pisma do kontrahenta czy kar dyscyplinarnych wobec osadzonych)³⁰.

Jedną ze skutecznych metod walki z rozprzestrzenianiem się koronawirusa SARS-CoV-2 są szczepienia. Z danych uzyskanych od Centralnego Zarządu Służby Więziennej wynika, że do dnia 12 lipca 2021 roku przynajmniej jedną dawką zaszczepionych było 8 215 osób, a dwiema dawkami 5 292 osób pozbawionych wolności. Ponadto szczepionką jednodawkową zaszczepiono 41 179 osób pozbawionych wolności³¹. Jednocześnie jak wynika z informacji przekazanych przez Służbę Więzienną, do dnia 6 maja 2021 szczepienia były realizowane wyłącznie przez poza więzienne podmioty lecznicze, a osoby pozbawione wolności były rejestrowane

30 Opracowane na podstawie pisma Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Łodzi z dnia 30 marca 2021 roku, pismo znak: OI.SZ.4001.1.3.2021.MPH, dostęp: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/04/2540_001-1.pdf

31 Powyższe dane zostały opracowane na podstawie pisma Centralnego Zarządu Służby Więziennej z dnia 12 lipca 2021 roku, pismo znak: BDG.0143.163.2021.BA.

w punktach szczepień najbliższych ich miejsca przebywania. Od dnia 7 maja 2021 roku szczepienia mogły być realizowane w ambulatoriach jednostek penitencjarnych, a w dniu 7 czerwca 2021 roku Rządowa Agencja Rezerw Strategicznych przekazała do wszystkich ambulatoriów dostawy szczepionek³².

Jednocześnie do dnia 12 lipca 2021 roku przynajmniej jedną dawkę szczepionki przeciwko koronawirusowi SARS-CoV-2 było zaszczepionych 20 894 funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, a w pełni zaszczepionych zostało 19 513 osób³³.

III. SYSTEM SPRAWIEDLIWOŚCI W SPRAWACH KARNYCH W DOBIE PANDEMII Z PERSPEKTYWY SAMORZĄDÓW PRAWNICZYCH – TRUDNOŚCI PEŁNOMOCNIKÓW/OBROŃCÓW W ZWIĄZKU Z PANDEMIĄ KORONAWIRUSA SARS-COV-2

W czerwcu 2021 roku HFPC skierowała do wybranych okręgowych rad adwokackich oraz okręgowych izb radców prawnych zapytania związane z podjętymi przez nie działaniami w związku ze zgłaszanymi przez adwokatów i radców prawnych skargami związanymi z wykonywaniem przez nich zawodów w sądach oraz jednostkach penitencjarnych.

Przykładowo Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie wskazał na znaczne utrudnienia związane z dostępem do czytelni akt w sądach, ponieważ adwokaci mieli zgłaszać skargi związane z pozbawieniem pełnego i nieorganicznego dostępu do akt. Polegać to miało m.in. na zobowiązaniu ich do złożenia z odpowiednim wyprzedzeniem (często tygodniowym) wniosku o dostęp do akt sprawy, a w sytuacjach pilnego wglądu do akt, byli tego prawa pozbawiani ze względu na limit miejsc w czytelni sądu. Ponadto z pisma wynika, że adwokaci zostali pozbawieni prawa do pilnego zapoznania się z aktami sprawy w sytuacji wyznaczenia ich obrońcami z urzędu klientów, wobec których stosowany był środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania. Również adwokaci zgłaszali skargi związane ze stosowaniem ograniczeń czasowych w przeglądaniu akt w czytelniach, najczęściej do 1 godziny – co w przypadku spraw karnych, często wielotomowych, skutkowało koniecznością wielokrotnej obecności w czytelni. Dziekan ORA w Warszawie zwrócił także uwagę, że adwokaci zgłaszali skargi na skrócenie pracy biur podawczych w sądach do godziny 14:30, przy czym po tej godzinie nie było w sądzie

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

żadnego miejsca, gdzie można byłoby przekazać korespondencję – w niektórych sądach biura podawcze zostały całkowicie zlikwidowane, a część biur podawczych przyjmowała tylko pisma terminowe. Adwokaci zgłaszali również uwagi dotyczące konieczności podawania przyczyny wizyty w sądzie przy wejściu do budynku, co następnie miało być weryfikowane przez pracowników ochrony. Adwokaci, jak wynika z pisma, nie byli informowani o odwołaniu rozprawy czy posiedzenia, co skutkowało niepotrzebnym stawiennictwem w sądzie, a także zgłaszali uwagi co do braku faktycznej możliwości wzięcia udziału publiczności w rozprawach. Dziekan ORA w Warszawie przekazał, że w związku z powyższymi problemami w sądach podejmował interwencje u prezesów sądów wnosząc o umożliwienie adwokatom realizacji ich uprawnień procesowych. Ponadto zwrócił się on do Ministra Sprawiedliwości, Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Stowarzyszenia Sędziów Polskich „Iustitia” z prośbą o podjęcie zmian zmierzających do weryfikacji istniejących obostrzeń. Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie wskazał także, że pojawiały się skargi dotyczące nieprawidłowości w funkcjonowaniu Aresztu Śledczego Warszawa-Białoteka w Warszawie, co przejawiało się wydłużonym do kilku godzin czasem oczekiwania na wpuszczenie obrońcy do aresztu, czy poddaniem adwokata kontroli osmologicznej przez psy specjalne. W tym zakresie Dziekan również kierował pisma do ww. aresztu, jak i przeprowadzał rozmowy z dyrektorem jednostki. Ponadto do Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie wpływały skargi na odmowę odroczenia rozprawy ze względu na stan zdrowia (głównie w sprawach cywilnych) i kierowanie adwokata na kwarantannę/izolację. W takich sprawach Dziekan podejmował również pisemne interwencje u prezesów sądów³⁴.

Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej we Wrocławiu w piśmie wskazał, że nie wpływały żadne skargi adwokatów, a: *„Dzięki stałym dyżurom covidowym Członków Prezydium ORA reagowaliśmy na bieżąco na drobne utrudnienia związane z obostrzeniami pandemicznymi (ograniczona liczba widzeń w aresztach śledczych, czy zbyt długi czas oczekiwania na miejsce w czytelni akt) dzięki czemu udało się uniknąć poważnych komplikacji. Jednocześnie grupa młodych adwokatów zorganizowała system zastępstw, dzięki czemu postępowania odbywały się sprawnie.”*³⁵.

Tymczasem do Okręgowej Rady Adwokackiej w Poznaniu wpływały skargi adwokatów dotyczące trudności w kontaktach z osobami pozbawionymi wolności, które przebywały w jednostkach penitencjarnych. Skargi te dotyczyły przede wszystkim długiego czasu oczekiwania na realizację widzeń z uwagi na zatory. Powyższy

³⁴ Pismo Dziekana Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z dnia 2 sierpnia 2021 roku, pismo znak: SEK.070.1.2.2021.2.

³⁵ Pismo Dziekana Okręgowej Rady Adwokackiej we Wrocławiu z dnia 1 lipca 2021 roku, pismo znak: D/2021/HFPC.

problem miał miejsce przede wszystkim w Areszcie Śledczym w Poznaniu, w którym to adwokaci zmuszani mieli być do niejednokrotnie kilkugodzinnego oczekiwania na widzenie z klientem. Dlatego też ORA w Poznaniu podjęła rozmowy z dyrekcją ww. jednostki, a na ich skutek widzenia zostały w pewnym stopniu usprawnione i do chwili obecnej wskazane zjawisko nie występuje w tak dużym nasileniu. Jak wynika z pisma Dziekana ORA w Poznaniu, odnotował on wpływ skarg adwokatów na trudności związane z zapoznawaniem się z aktami spraw w czytelniach sądów i również w tym zakresie ORA w Poznaniu podjęła rozmowy z władzami poznańskich sądów, który przyniosły pozytywny rezultat. Z pisma wynika także, że ORA w Poznaniu nie odnotowała skarg dotyczących utrudniania adwokatom przerwania lub odroczenia rozprawy z uwagi na skierowanie adwokata na kwarantannę. Dziekan ORA w Poznaniu wskazał, że sądy w tym zakresie były bardzo liberalne i respektowały nawet telefoniczne lub elektroniczne usprawiedliwienia nieobecności adwokatów z uwagi na kontakt z osobą zarażoną czy też przebywanie na kwarantannie³⁶.

Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Szczecinie wskazał, że do ORA w Szczecinie wpływały jedynie skargi na uniemożliwienie zapoznania się z aktami sprawy w czytelni jednego z sądów rejonowych ze względu na pandemię koronawirusa SARS-CoV-2, a dotyczyły one bardzo odległych terminów, w których adwokat mógł zapoznać się z aktami postępowania. W związku z powyższym ORA w Szczecinie podjęła stanowisko wskazujące m.in. na konieczność zmiany organizacji pracy czytelni. Stanowisko to miało zostać przesłane do prezesa tego sądu rejonowego oraz Prezesa Sądu Okręgowego w Szczecinie i w jego wyniku nastąpiła zmiana organizacji obsługi adwokatów w czytelni tego sądu³⁷.

Z pisma Dziekana Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach wynika, że: *(...) radcowie prawni sygnalizowali wątpliwości dotyczące coraz powszechniejszej praktyki sądów przeprowadzających rozprawy w trybie zdalnym. Wątpliwości dotyczyły zarówno kwestii technicznych jak i merytorycznych takich rozpraw. Były to jednak jedynie wątpliwości a nie skargi i problemy takie staraliśmy się rozwiązywać na bieżąco*³⁸.

Dziekan Okręgowej Izby Radców Prawnych w Lublinie wskazał, że w lutym 2021 roku wpływały informacje dotyczące trudności z zapoznaniem się z aktami spraw prowadzonymi przez Sąd Okręgowy w Lublinie. W skargach wskazywano, że czas

³⁶ Pismo Dziekana Okręgowej Rady Adwokackiej w Poznaniu z dnia 23 lipca 2021 roku.

³⁷ Pismo Dziekana Okręgowej Rady Adwokackiej w Szczecinie z dnia 28 lipca 2021 roku, pismo znak: RA/239/2021.

³⁸ Pismo Dziekana Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach z dnia 6 lipca 2021 roku, pismo znak: OIRP/375g/2021.

oczekiwania na zamówione akta, ze względu na wprowadzone procedury bezpieczeństwa oraz związany z nimi system pracy sądu wynosił nawet 10 dni, w niektórych jego budynkach. Mając na uwadze opisaną sytuację Dziekan OIRP w Lublinie skierował pismo do Prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie z prośbą o rozważenie możliwości zwiększenia liczby pomieszczeń przeznaczonych na czytelnie akt lub zamiany na większe, jak również uwzględnienie przy rejestracji wizyt sygnalizacji radcy prawnego dotyczącej upływu terminu na wniesienie środka zaskarżenia. Prezes Sądu Okręgowego w Lublinie miał po piśmie Dziekana OIRP w Lublinie podjąć natychmiastowe działania w sprawie i uruchomić dodatkowe pomieszczenia przeznaczone na czytelnie akt, jak również priorytetowo traktować radców prawnych w zakresie dostępu do akt sygnalizujących upływ terminu na wniesienie środka zaskarżenia³⁹.

Tymczasem z pisma Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie wynika, że adwokaci mailowo i telefonicznie sygnalizowali ograniczenia związane z widzenia z osadzonymi lub tymczasowo aresztowanymi. Ponadto Rada miała otrzymywać pisemne informacje i odpisy zarządzeń od zakładów karnych z obszaru Izby Lubelskiej dotyczące zasad widzeń i charakteru ograniczeń. Z pisma wynika także, że do Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie wpływały pisma adwokatów z prośbami o interwencję w związku z zamknięciem biur podawczych w Prokuraturze Rejonowej w Chełmie i w Sądzie Okręgowym w Lublinie. Po interwencji ORA w Lublinie dostęp do biura podawczego w ww. prokuraturze został zapewniony, a w Sądzie Okręgowym w Lublinie została zapewniona ograniczona ilość okienek.

IV. FORMY REAKCJI KARNEJ NA DZIAŁANIA PODEJMOWANE WBREW OBOSTRZENIOM WPROWADZONYM W ZWIĄZKU Z PANDEMIĄ SARS –COV-2

Od początku trwania epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce osoby skierowane na izolację w związku z zakażeniem ww. koronawirusem, bądź osoby skierowane na kwarantannę ze względu na kontakt z osobą zakażoną, są zobowiązane do odbywania izolacji lub kwarantanny w domu bez możliwości opuszczenia miejsca pobytu. Za naruszenie powyższej zasady sanepid wymierza kary administracyjne do wysokości 30 000 zł. Ponadto prokuratura decyduje się w niektórych przypadkach na stawianie zarzutów z art. 165 § 1 pkt 1 Kodeksu karnego⁴⁰, którego brzmienie jest następujące: „*Kto sprowadza niebezpieczeństwo dla życia*

³⁹ Pismo Dziekana Okręgowej Izby Radców Prawnych w Lublinie z dnia 19 lipca 2021 roku, pismo znak: 1971/21/JK.

⁴⁰ Tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm., dalej: k.k., Kodeks karny

lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach powodując zagrożenie epidemiologiczne lub szerzenie się choroby zakaźnej albo zarazy zwierzęcej lub roślinnej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.”

Przykładem opisanej sytuacji jest sprawa 28-letniego piłkarza klubu Kmita Zabierzów, który zagrał w meczu, pomimo że wiedział, iż jest zakażony koronawirusem SARS-CoV-2. Policja ustaliła, że piłkarz miał przebywać w izolacji domowej, jednak rozegrał już jeden mecz i przygotowywał się do kolejnego, mimo iż dzień wcześniej uzyskał ponowny pozytywny wynik testu na koronawirusa. Prokuratura zdecydowała się przedstawić piłkarzowi zarzut z art. 165 § 1 pkt 1 k.k. Jednocześnie zawodnik złożył wyjaśnienia i przyznał się do zarzucanych mu czynów, a sąd podjął decyzję o zastosowaniu wobec niego tymczasowego aresztowania na trzy miesiące⁴¹, jednak w areszcie spędził miesiąc⁴². Ostatecznie piłkarz dobrowolnie poddał się karze i wyrokiem z dnia 19 kwietnia 2021 roku Sąd Okręgowy w Krakowie skazał piłkarza na 1 miesiąc pozbawienia wolności, który został mu zaliczony na poczet tymczasowego aresztowania, 1 rok i 6 miesięcy kary ograniczenia wolności w postaci wykonywania nieodpłatnych prac społecznych, a także orzekł obowiązek uiszczenia 10 000 zł nawijzki⁴³.

Inna sprawa dotyczyła mieszkanki Torunia, która w maju 2020 roku wyszła dwukrotnie na zakupy, pomimo tego, że miała przebywać na kwarantannie domowej. Niedługo po tym okazało się, że wynik jej testu na koronawirusa SARS-CoV-2 jest pozytywny, w związku z czym 31 osób, które spotkała, musiało trafić na przymusową kwarantannę. Kobieta tłumaczyła, że wyszła z domu, bo od dawna leczy się na depresję i chciała wykupić receptę. Nie miał jej kto wyręczyć, bo mieszka tylko ze starszym, schorowanym mężem. Prokuratura również w tej sprawie zdecydowała się postawić zarzut z art. 165 § 1 pkt 1 k.k. Sąd w maju 2020 roku zastosował wobec kobiety tymczasowe aresztowanie, które stosowane było aż do września 2020 roku⁴⁴. Sąd Okręgowy w Toruniu dnia 10 maja 2021 roku uznał oskarżoną za

⁴¹ Piłkarz usłyszał zarzuty i trafił do aresztu. „Nie wiedzieliśmy o jego zakażeniu”, eurosport.tvn24.pl, 22 sierpnia 2020 roku, dostęp: <https://eurosport.tvn24.pl/pilka-nozna,105/pilkarz-zakazony-koronawirusem-zagrał-w-meczu-uslyszal-zarzuty,1027314.html>

⁴² Piłkarz Kmita Zabierzów był zakażony koronawirusem i zagrał w meczu Pucharu Polski. Teraz poddaje się karze przed krakowskim sądem, gazetakrakowska.pl, 14 kwietnia 2021 roku, dostęp: <https://gazetakrakowska.pl/pilkarz-kmity-zabierzow-był-zakazony-koronawirusem-i-zagrał-w-meczu-pucharu-polski-teraz-poddaje-sie-karze-przed-krakowskim/ar/c1-15556874>

⁴³ Polski piłkarz skazany, bo zagrał w meczu mimo zakażenia koronawirusem, sport.pl, 20 kwietnia 2021 roku, dostęp: <https://www.sport.pl/pilka/7,65045,26995517,polski-pilkarz-skazany-bo-zagrał-w-meczu-mimo-zakazenia-koronawirusem.html>

⁴⁴ Kobieta od maja przebywająca w areszcie za złamanie kwarantanny, wychodzi na wolność, pilsatnews.pl, 24 września 2020 roku, dostęp: <https://www.pilsatnews.pl/wiadomosc/2020-09-24/od-maja-siedziala-w-areszcie-bo-zlamala-kwarantanne-zostala-zwolniona/>

winną popełnionego czynu i skazał ją na 1 rok kary pozbawienia wolności w zawieszeniu na 1 rok oraz zobowiązał do zapłaty po 180 zł na rzecz 12 osób, z którymi miała kontakt⁴⁵. Prokuratura miała wnosić o skazanie oskarżonej na 1 rok i 6 miesięcy bezwzględnej kary pozbawienia wolności. Sąd miał wskazać, że oskarżona chodziła w chuście lub maseczce, co zdaniem sądu sprawiło, że prawdopodobieństwo zarażenia innych osób było bardzo małe. Jednocześnie potwierdzić miał to wirusolog w toku postępowania, oraz to, że żadna z osób, z którą miała kontakt kobieta, nie zarażała się⁴⁶.

Warto zwrócić także uwagę na inne wykorzystanie przez organy ścigania art. 165 § 1 pkt 1 k.k. Przeciwno liderkom Strajku Kobiet, czyli Marcie Lempart, Klementynie Suchanow oraz Agnieszce Czeredereckiej Prokuratura Okręgowa w Warszawie zdecydowała się skierować akt oskarżenia w związku z organizacją przez nie zgromadzeń spowodowanych tzw. wyrokiem⁴⁷ Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 roku, sygn. K 1/20, który doprowadził do zaostrzenia prawa aborcyjnego⁴⁸. Kobietom postawiono zarzut z art. 165 § 1 pkt 1 k.k., ponieważ organizacja zgromadzeń miała spowodować sprowadzenie niebezpieczeństwa dla życia i zdrowia wielu osób i spowodowanie zagrożenia epidemiologicznego w postaci możliwości zarażenia wirusem SARS-CoV-2 i szerzenia się choroby zakaźnej COVID-19 poprzez organizację i prowadzenie marszy w październiku, listopadzie oraz grudniu 2020 roku na ulicach Warszawy⁴⁹. Postępowanie nadal jest w toku.

V. PROBLEM PRZEDAWNINIENIA KARALNOŚCI

Na początku pandemii koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce wszedł w życie dnia 31 marca 2020 roku wprowadzony do Ustawy o szczególnych rozwiązaniach COVID-19 art. 15 ust. 6, z którego wynikało, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia

⁴⁵ *Była zakażona koronawirusem, chodziła na zakupy. W areszcie spędziła pięć miesięcy, teraz usłyszała wyrok*, tvn24.pl, 10 maja 2021 roku, dostęp: <https://tvn24.pl/pomorze/koronawirus-w-polsce-torun-wyrok-dla-kobiety-ktora-chora-na-covid-19-wychodzila-na-zakupy-5090031>

⁴⁶ *Toruń. Wyszła na zakupy i złamała kwarantannę. Jest wyrok*, polsatnews.pl, 10 maja 2021 roku, dostęp: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-05-10/torun-wyszla-na-zakupy-i-zlamala-kwarantanne-wyrok/>

⁴⁷ *Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z dnia 22 października 2020 roku*, dostęp: https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/10/Stanowisko-HFPC-ws-tzw-orzeczenia-TK_v1.1.pdf

⁴⁸ *Ziobro chce więzienia dla liderki Strajku Kobiet. Akt oskarżenia jest już w sądzie. Czy ma sens?*, oko.press, 9 lipca 2021 roku, dostęp: <https://oko.press/ziobro-chce-wiezienia-dla-liderki-strajku-kobiet-akt-oskarzenia-jest-juz-w-sadzie-czy-ma-sens/>

⁴⁹ *Marta L. i inne liderki Strajku Kobiet oskarżone. Grozi im kara więzienia*, rp.pl, 9 lipca 2021 roku, dostęp: <https://www.rp.pl/prawo-karne/art34781-marta-l-i-inne-liderki-strajku-kobiet-oskarzone-grozi-im-kara-wiezienia>

epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 nie biegnie przedawnienie karalności czynu oraz przedawnienie wykonania kary w sprawach o przestępstwa, przestępstwa i wykroczenia skarbowe oraz w sprawach o wykroczenia. Przepis ten obowiązywał do dnia 16 maja 2020 roku. Jednocześnie z dniem 16 maja 2020 roku wszedł w życie art. 68 ust. 5 ustawy z dnia 14 maja 2020 roku o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2⁵⁰, z którego wynikało, że z dniem 16 maja 2020 roku rozpoczyna się bieg przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa, przestępstwa i wykroczenia skarbowe oraz w sprawach o wykroczenia.

Jak wskazał Rzecznik Praw Obywatelskich w swoim piśmie do Ministra Sprawiedliwości: „(...) zachodzi wątpliwość co do prawidłowości użytej terminologii dotyczącej tego, czy bieg przedawnienia wznawia się, czy też rozpoczyna od nowa. Samo uchylene art. 15zrr ustawy z dnia 2 marca 2020 r. wywołałoby bowiem skutek w postaci wznowienia biegu terminów przedawnienia (jako że odpadłby podstawa prawna ich zawieszenia). Wprowadzenie dodatkowo normy wyrażonej w art. 68 ust. 5 ustawy z dnia 14 maja 2020 r. przy jednoczesnym użyciu w niej sformułowania „rozpoczynają bieg”, zamiast „wznawia się bieg” (lub podobnego), prowadzić może do konstatacji, że intencją ustawodawcy jest, aby terminy te biegnęły od nowa. Choć co do zasady przedłużenie terminów przedawnienia jest dopuszczalne, pod warunkiem że pierwotny ich okres jeszcze nie upłynął, to nie istnieją żadne rozsądne przesłanki przemawiające za tym, aby po okresie zawieszenia biegu tych terminów związanych z sytuacją epidemiczną pomiędzy marcem i majem 2020 r., miały one biec od nowa, a nie od punktu, w którym zostały zawieszony.”⁵¹. Z odpowiedzi Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że w art. 15zrr ust. 6 Ustawy o szczególnych rozwiązaniach COVID-19 wprowadzono instytucję tzw. spoczywania biegu przedawnienia, która polegać ma: „(...) na tym, że w przypadku okoliczności wywołujących spoczywanie termin przedawnienia nie biegnie przez okres występowania tych okoliczności. Po ich ustaniu termin przedawnienia biegnie dalej, a okresu spoczywania nie wlicza się do czasu decydującego o przedawnieniu. Natomiast jeżeli w okresie spoczywania biegu przedawnienia doszło do popełnienia czynu zabronionego to termin przedawnienia karalności nie rozpoczyna się do czasu ustania spoczywania jego biegu.”. Jednocześnie Ministerstwo Sprawiedliwości wskazało, że: „Z chwilą uchylene art. 15zrr ust. 6 ustawy COVID-19 wskazany w tym przepisie bieg terminów przedawnienia, które spoczywały

⁵⁰ Dz. U. z 2020 r. poz. 875 ze zm.

⁵¹ Pismo Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 sierpnia 2020 roku, pismo znak: II.510.474.2020, dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20MS%20w%20sprawie%20terminu%20biegu%20przedawnienia,%2022.08.2020.pdf>

w okresie zawieszenia, rozpoczął dalszy bieg. Natomiast art. 68 ust. 5 ustawy dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań ostonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 odnieść należy jedynie do sytuacji, w której w okresie obowiązywania art. 15zrzr ust. 6 ustawy COVID-19 w ogóle nie rozpoczął się bieg terminu przedawnienia. Za przyjęciem powyższego stanowiska przemawia nie tylko gramatyczna wykładania przepisu art. 68 ust. 5 ustawy dnia 14 maja 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań ostonowych w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2, ale również założenie, że nie byłoby intencją racjonalnego ustawodawcy wprowadzanie instytucji biegu od nowa wszystkich terminów przedawnienia karalności czynu oraz przedawnienia wykonania kary w sprawach o przestępstwa, przestępstwa i wykroczenia skarbowe oraz w sprawach o wykroczenia po wejściu w życie tego przepisu.”⁵².

Powyższe zmiany legislacyjne oraz interpretacja Ministerstwa Sprawiedliwości musiała jednak budzić znaczne kontrowersje. Dlatego też dnia 22 czerwca 2021 roku wszedł w życie art. 15zrzr¹ Ustawy o szczególnych rozwiązaniach COVID-19, z którego to wynika, że: „1. W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, ogłoszonego z powodu COVID-19, oraz w okresie 6 miesięcy po ich odwołaniu nie biegnie przedawnienie karalności czynu oraz przedawnienie wykonania kary w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe. 2. Okresy, o których mowa w ust. 1, liczy się od dnia 14 marca 2020 r. – w przypadku stanu zagrożenia epidemicznego, oraz od dnia 20 marca 2020 r. – w przypadku stanu epidemii”. Z uzasadnienia do projektu ustawy, która wprowadzała wspomniany przepis wynika, że: „Ogłoszenie stanu epidemii z powodu COVID-19 wprowadziło szereg ograniczeń, które przekładają się również na postępowania sądowe w sprawach karnych. W sprawach wieloosobowych, w których np. występuje wielu oskarżonych lub świadków, konieczność zachowania wymogów sanitarnych podczas rozpraw może wpływać negatywnie na czas prowadzenia postępowań. (...) Istnieje więc ryzyko, że podejrzani (oskarżeni) mogą nie ponieść odpowiedzialności karnej w wyniku tego, że postępowania karne są prowadzone w stanie epidemii lub zagrożenia epidemicznego. (...) Brak zawieszenia biegu terminów przedawnienia w stanie epidemii lub zagrożenia epidemicznego może więc zostać uznany za zaniechanie ustawodawcy, który nie zapewnia właściwej ochrony pokrzywdzonym.”⁵³.

⁵² Pismo Ministra Sprawiedliwości do Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 23 września 2020 roku, pismo znak: DLPK-I.053.12.2020, dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/MS%20o%20biegu%20przedawnienia%20w%20tarczach%20antykrzyzysowych,%2023.09.2020.pdf>

⁵³ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Projekt z dnia 8 stycznia 2021 roku, druk nr 867, s. 19-20 uzasadnienia, dostęp: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/3BAB978255C6B3A2C125865700558711/%24File/867.pdf>

VI. PANDEMIA SARS-COV-2 PRETEKSTEM DO ZMIAN W KODEKSIE KARNYM

Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce stanowiła okazję dla władzy ustawodawczej i wykonawczej do wdrażania zmian w Kodeksie karnym, niekoniecznie związanych z samą epidemią. Zmiany te, umieszczone w gąszczu przepisów tzw. ustaw COVID'owych, wprowadzone zostały na stałe, ponieważ zgodnie z przyjętymi przepisami nie ograniczono czasu ich obowiązywania do okresy pandemii. Jednocześnie dochodziło do sytuacji, że projektodawcy nie uzasadniali proponowanych rozwiązań legislacyjnych. Warte jednak odnotowania jest to, że w trzech ustawach COVID'owych, które zostały uchwalone od marca do czerwca 2020 roku, przewidziano zmiany w Kodeksie karnym.

Jedną ze wspomnianych ustaw, była ustawa z dnia 31 marca 2020 roku o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw⁵⁴, która w art. 13 dokonywała zmian w Kodeksie karny. Wspomniana ustawa weszła w życie dnia 31 marca 2021 roku. Jedną ze zmian dotyczyła art. 161 k.k., w którym to zwiększono m.in. wymiar kary za bezpośrednie narażenie na zarażenie wirusem HIV oraz za bezpośrednie narażenie na zarażenie chorobą weneryczną lub zakaźną, ciężką chorobą nieuleczalną lub realnie zagrażającą życiu. Ponadto wspomnianą powyżej ustawą dokonano zmian w art. 190a k.k., który penalizuje uporczywe nękanie oraz kradzież tożsamości. Co jednak istotne w uzasadnieniu projektu powyższej ustawy nie sposób znaleźć żadnego uzasadnienia dla wspomnianych, wprowadzonych zmian⁵⁵.

Kolejna zmiana do Kodeksu karnego została wprowadzona w art. 8 ustawy z dnia 14 maja 2020 roku o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenianiem się koronawirusa SARS-CoV-2⁵⁶, czyli w kolejnej tzw. ustawie COVID'owej. Zmiana ta, która weszła w życie 30 maja 2020 roku dotyczyła nowelizacji art. 304 k.k. określającego wcześniej tzw. wyzysk kontrahenta. W wyniku nowelizacji doprowadzono do dodania nowych dwóch paragrafów, które mają chronić konsumentów przed działaniami lichwiarskimi w ramach zaciąganych przez nich kredytów w postaci tzw. chwilówek. Projektodawca dość

⁵⁴ Dz. U. z 2020 r. poz. 568 ze zm.

⁵⁵ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 299, dalej: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/0ED4D419861EFC71C12585370038D29C/%24File/299.pdf>

⁵⁶ Dz. U. z 2020 r. poz. 875 ze zm.

szeroko odniósł się do proponowanych zmian, jednak w żaden sposób nie wykazał ich powiązania z panującą epidemią koronawirusa SARS-CoV-2 w Polsce⁵⁷.

Ostatnia i największa nowelizacja Kodeksu karnego weszła w życie dnia 24 czerwca 2020 roku poprzez art. 38 Ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów⁵⁸. W projekcie do ustawy znalazły się zmiany, które później w niezmiennym kształcie zostały uchwalone, a dotyczyły kary łącznej oraz ciągu przestępstw. Jednocześnie w uzasadnieniu projektu ww. ustawy nie sposób znaleźć informacji nt. powiązania proponowanych zmian z epidemią koronawirusa SARS-CoV-2⁵⁹. Ponadto w trakcie prowadzonych prac legislacyjnych zaproponowano poprawki do projektu omawianej ustawy, przy czym jedna z poprawek wprowadziła nowy rodzaj przestępstwa tzw. kradzieży zuchwałej, który został spenalizowany w art. 278a k.k.: *§ 1 Kto dopuszcza się kradzieży szczególnie zuchwałej, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2 Jeżeli kradzież szczególnie zuchwałą popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.* Jednocześnie do art. 115 k.k., który zawiera katalog definicji ustawowych w Kodeksie karnym, dodano § 9a o następującym brzmieniu: *„Kradzieżą szczególnie zuchwałą jest: 1) kradzież, której sprawca swoim zachowaniem wykazuje postawę lekceważącą lub wyzywającą wobec posiadacza rzeczy lub innych osób lub używa przemocy innego rodzaju niż przemoc wobec osoby, w celu zawładnięcia mieniem; 2) kradzież mienia ruchomego znajdującego się bezpośrednio na osobie lub w noszonym przez nią ubraniu albo przenoszonego lub przemieszczanego przez tę osobę w warunkach bezpośredniego kontaktu lub znajdującego się w przedmiotach przenoszonych lub przemieszczanych w takich warunkach.”*. Projekt ustawy nie zawierał uzasadnienia wprowadzenia powyższej zmiany, ponieważ ww. przepisy zostały zgłoszone jako poprawki do projektu ustawy, lecz już sama ich treść nie wykazuje powiązania z pandemią koronawirusa SARS-CoV-2 i nie powinny być uchwalane w tzw. ustawach COVID'owych. Warto jednocześnie wspomnieć, że wspomniany przepis został oceniony negatywnie przez HFPC, m.in. ze względu na nieprecyzyjną definicję kradzieży zuchwałej, która może nastroczać wielu problemów interpretacyjnych⁶⁰.

57 Rządowy projekt ustawy o zmianie niektórych ustaw w zakresie działań osłonowych w związku z rozprzestrzenieniem się wirusa SARS-CoV-2, druk sejmowy nr 344, s. 8-11 uzasadnienia projektu, dostęp: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/C684B92443AA2086C1258558002D9D50/%24File/344.pdf>

58 Warto również zwrócić uwagę, że jest to ta sama ustawa, co dokonywała zmian w Kodeksie postępowania karnego w zakresie wprowadzania rozpraw i posiedzeń w trybie zdalnym.

59 Rządowy projekt ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o zmianie niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 382, s. 23-24 uzasadnienia projektu, dostęp: <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/B2E9AA1082EE4696C12585700042D075/%24File/382.pdf>

60 Opinia HFPC do ustawy z dnia 4 czerwca 2020 roku o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 z dnia 14 czerwca 2020 roku, dostęp: <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC.pdf>

PODSUMOWANIE

Ustalenia niniejszego raportu wyraźnie potwierdzają, że kryzys spowodowany epidemią koronawirusa SARS-CoV-2 obnażył i pogłębił deficyty, występujące już wcześniej w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

Po pierwsze, trzeba wskazać na brak w polskim systemie stanowienia prawa instytucji, która w sposób fachowy, odpowiedzialny i w miarę niezależny od nacisków politycznych byłaby w stanie zaprojektować racjonalne rozwiązania prawne. Zlikwidowanie w 2016 roku Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego pozbawiło państwo instytucjonalnego eksperckiego zaplecza, które mogłoby stanowić przeciwwagę dla pospiesznych wdrażanych pomysłów, często bardzo kontrowersyjnych i nie zawsze motywowanych wyłącznie potrzebami społeczeństwa. Brak takiego ciała dał się szczególnie odczuć właśnie w czasie kryzysu spowodowanego pandemią. Stąd między innymi łatwość wprowadzania rozwiązań nie do pogodzenia z zasadami prawa i postępowania karnego – takimi jak posiedzenia aresztowe online, czy też niemających nic wspólnego z sytuacją epidemiczną, a wcześniej głośno i jednogłośnie oprotestowanych przez środowiska prawnicze (np. kradzież szczególnie zuchwała). Tylko rozwładze sądów (a zapewne także pewnemu konserwatyzmowi tychże) oraz stanowisku obrońców zawdzięczać możemy niezbyt częste wykorzystywanie trybu online w postępowaniu karnym (z wyłączeniem posiedzeń w postępowaniu wykonawczym).

Po drugie, wskazać trzeba na mankament polskiego wymiaru sprawiedliwości (także w sprawach karnych), jakim jest przewlekłość postępowań oraz długotrwałość stosowania tymczasowego aresztowania. Niestety epidemia koronawirusa SARS-CoV-2 przyczyniła się do wyraźnego pogłębienia deficytu w tym zakresie. Wydłużenie rozpoznawania spraw karnych stało się faktem, nawet mimo tego, iż postępowania aresztowe znalazły się w katalogu tzw. spraw pilnych, a więc tych, które miały priorytet w rozpoznawaniu. Zamieszanie związane z nieprecyzyjnością rozwiązań legislacyjnych dotyczących zawieszenia biegu przedawnienia potwierdza jedynie tezę o chaosie wywołanym pospieszną legislacją.

Innym stałym elementem towarzyszącym polskiemu postępowaniu karnemu jest brak pełnej realizacji prawa do obrony od samego początku postępowania. Również w tym zakresie pojawiły się utrudnienia, zgłaszane zresztą przez obrońców i wywołujące reakcję samorządów prawniczych. Dodatkowe trudności w tym zakresie – związane sytuacją pandemiczną – należałoby złożyć na karb nie tyle celowego działania, co nagłości sytuacji i braku właściwego przemyślenia

użytych rozwiązań antyepidemicznych. Problemy te zostały w większości pokonane dzięki współpracy samorządów zawodowych z sędziami.

Warto również podkreślić, że nie wszystkie działania władz w szeroko rozumianym karnym wymiarze sprawiedliwości zostały nakierowane na zapobieganie epidemii. Była już wyżej mowa o użyciu zagrożenia epidemicznego jako pretekstu do uchwalenia zmian w prawie karnym niemających jakiegokolwiek związku z pandemią. Wykorzystanie presji czasu i zagrożenia zdrowotnego do forsowania kontrowersyjnych rozwiązań z zakresu prawa karnego ma bardzo niewiele wspólnego z zasadami dobrej legislacji oraz w istotny sposób osłabia wiarę społeczeństwa w celowość rozwiązań naprawdę potrzebnych, uchwalanych często w jednym i tym samym akcie normatywnym. Co więcej, istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo, że to właśnie te rozwiązania, które nie były związane z tymczasową sytuacją epidemiczną, pozostaną trwałym dorobkiem legislacyjnym prawa karnego.

Na koniec nie można nie zwrócić uwagi na fakt, że ograniczenia epidemiczne nałożone w zakresie wolności obywatelskich (zresztą w jakiejś części niezgodnie z Konstytucją) zostały wykorzystane do tłumienia niezadowolenia społecznego wywołanego innymi działaniami władzy w zakresie prawa karnego. Można wręcz odnieść wrażenie, że chwila, w której dokonano radykalnego ograniczenia możliwości wykonywania aborcji została tak wybrana, żeby wykorzystać czas, w którym nie można demonstrować ze względów pandemicznych.

Odpowiadając zatem na tytułowe pytanie tego raportu: „Czy koronawirus SARS-CoV-2 zaatakował system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych?“, można by odpowiedzieć, że wirus trafił w Polsce na bardzo osłabiony system immunologiczny i w znaczący sposób pogłębił jego słabe strony. Stanowił jednocześnie dla rządzących parawan do wprowadzenia różnych zmian w prawie karnym materialnym, procesowym i wykonawczym, z którymi będziemy się mierzyć jeszcze długi czas.

HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (HFPC) jest utworzoną w 1989 roku przez członków Komitetu Helsińskiego w Polsce organizacją pozarządową, której misją jest rozwijanie standardów i kultury praw człowieka w Polsce i poza jej granicami. Od 2007 roku HFPC ma status konsultacyjny przy Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ (ECOSOC). Fundacja promuje rozwój praw człowieka poprzez działania edukacyjne, programy prawne, a także współuczestnictwo w opracowywaniu międzynarodowych projektów badawczych.

COVID 19 – CRIMINAL JUSTICE CAMPAIGN

W listopadzie 2020 roku Helsińska Fundacja Praw Człowieka przystąpiła do międzynarodowego projektu Covid 19 – Criminal Justice Campaign koordynowanego przez międzynarodową organizację Fair Trial International.

W jego ramach organizacje z całego świata monitorują zmiany ustawodawcze wprowadzane w ramach prawa i postępowania karnego w związku z pandemią oraz przyglądają się praktyce sądowej. Celem prowadzonych działań jest przeciwstawianie się nadmiernej ingerencji w prawa i wolności obywatelskie, która niestety często towarzyszy nowym, wprowadzanym szybko w obecnych okolicznościach przepisom prawnym.

